

فصلنامه بین المللی قانون یار

License Number: 78864 Article Cod: 2020S4D15SH1M05 ISSN-P: 2538-3701

سیاست تقنینی ایران در قبال مبارزه با قاچاق داروهای تقلبی و فاقد اعتبار از منظر حقوق کیفری

(تاریخ دریافت ۱۳۹۹/۰۳/۱۵، تاریخ تصویب ۱۳۹۹/۰۹/۱۲)

دکتر سیدعباس خلیل پورچالکیاسری

دوره دکتری حقوق جزا و جرم شناسی

مدیردفتر حمایت حقوقی و قضایی ایثارگران لنگرود

پژوهشگر برگزیده کشور و دارنده تندیس پژوهشگر برتر از موسسه علمی حقوقی قانون یار

چکیده

داروهای قاچاق به داروهای اطلاق می گردد که به صورت غیرقانونی و بدون داشتن مجوز رسمی از وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی وارد کشور شده و عرضه می گردد. از دلایل عمده ای که اهمیت این موضوع را دوچندان می کند، طیف گسترده و حجم زیاندیدگان این پدیده به خصوص در جایی است که مسئله مهم سلامت و امنیت غذایی مصرف کنندگان با مخاطره جدی مواجه شود. ابعاد گوناگون کمی و کیفی قاچاق کالاهای سلامت محور، ضررهای جانی و جسمانی مترتب بر مصرف این نوع از کالاها و گستردگی دامنه خطر ناشی از ورود، عرضه و حتی ساخت غیرقانونی این محصولات در داخل کشور و حق بر تأمین امنیت غذایی و تضمین سلامت مصرف کننده، لزوم اتخاذ سیاست کیفری افتراقی در قبال آن را آشکار می سازد. توجه ویژه به ارزش هایی همانند حقوق اقتصادی مصرف کنندگان و فعالان اقتصادی و حق بر تأمین امنیت شغلی، سرمایه گذاری و تجارت قانونی موجب شده تا سیاست کیفری ایران به سمت احصای بزه قاچاق در زمره جرایم اقتصادی سوق پیدا کند. آسیب ها و مخاطره های بسیار گسترده و ویرانگر ناشی از ورود

غیرقانونی کالاهای سلامت محور و به خطر افتادن موضوعات مهمی چون حق بر تامین امنیت و سلامت مواد غذایی، بهداشتی و دارویی مصرف کنندگان و خطرات گسترده جسمی و جانی ناشی از مصرف کالاهای سلامت که به صورت قاچاق وارد و عرضه می گردد قانونگذار را بر آن داشت تا با اتخاذ سیاست کیفی افتراقی و سختگیرانه، با اختصاص ماده ۲۷ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ به این موضوع، آشکارا قاچاق دارو را جرم انگاری و آن را جرم اقتصادی معرفی و مرتکبین این نوع از قاچاق را مستحق تحمل مجازاتهای مربوط به قاچاق کالای ممنوع دانسته و مقررات شکلی و ماهوی خاص و متفاوتی را در جرم انگاری و پاسخ دهی در قبال آنها مقرر دارد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

مقدمه

پدیده قاچاق از دیرباز تاکنون همواره به عنوان یک حرفه کاذب و پردرآمد و در عین حال آسان و کم هزینه برای عده ای سوداگر مطرح بوده است. قاچاق کالا پدیده‌های است اقتصادی که از گذشته، وجود داشته و دولتها همواره، با دید بزه به آن نگریده و بیش از آنکه به حل ریشه ای آن از طریق اصلاح سیستم اقتصادی خود بیندیشند، به فکر مبارزه با آن به عنوان یک جرم همانند دیگر جرایم بوده اند، غافل از آنکه در بسیاری از موارد نمی توان با جرم انگاری در مبارزه با آن به نتیجه مطلوب رسید. وسعت ابعاد و دامنه قاچاق کالا در طول تاریخ و سرزمین های گوناگون، به حدی بوده که در منابع گوناگون برای به تصویر کشیدن ماهیت و آثار آن از اصطلاحاتی مانند اقتصاد پنهان، اقتصاد سایه، اقتصاد سایه، اقتصاد زیرزمینی و مانند آن استفاده شده است (محسنی، ۱۳۹۲، ص ۲۵). طبق آمارهای سازمان بهداشت جهانی، تخمین زده می شود که ۷ الی ۱۰ درصد داروهای موجود در بازارهای جهان تقلبی باشد. ولی این رقم در کشورهای فقیرتر و در حال توسعه به ۹۰ درصد هم می رسد. هر فرآورده ای که میزان ترکیبات فعال آن از حد لازم کمتر باشد نیز به عنوان داروی تقلبی مطرح است. بازار تقلبات دارویی به علت وسعت زیاد و پنهانی بودن به صورت دقیق قابل بررسی و ارزیابی نیست و فقط به صورت تقریبی می توان محاسباتی بر اساس موارد کشف شده انجام داد. تقلب اکثراً در محصولاتی انجام می گیرد که نمونه واقعی آن گرانتر از نمونه جعلی بوده و منافع ریالی برای تولید کننده یا وارد کننده آن زیاد باشد.

بخش اول: اهمیت مبارزه با قاچاق داروهای تقلبی و فاقد اعتبار

در قانون اساسی کشور، برخورداری از سلامت به عنوان حق اساسی مردم به رسمیت شناخته شده است. قاچاق دارو که از سوی مسئولان و متولیان امر در حوزه بهداشت و درمان کشور نیز تایید می شود، معضلی است که در صورت عدم برخورد و مقابله با آن، آثار ناگواری به دنبال خواهد داشت که مهم ترین آنها، تهدید سلامت مردم است که از دست دادن آن هرگز قابل جبران نخواهد بود. پروسه صدور مجوز واردات دارو فرآیندی سخت گیرانه است و تمام قوانینی

که در این خصوص در کشور وجود دارد، مطابق با استانداردهای فارماکوپه دارویی دنیاست و می‌بایست به طور کامل رعایت شود زیرا دارویی که مجوز وزارت بهداشت (برچسب اصالت کالا، IRC) را ندارد، قاچاق محسوب می‌شود (اصلائی اسلمرز، ترانه، سبحانی، ۱۳۹۴، ص ۷۰). نکته متفاوت در قاچاق دارو نسبت به اغلب کالاها، قاچاق دوطرفه آن است. از یک طرف اقلام دارویی زیادی به کشورهای همسایه قاچاق می‌شود و از سوی دیگر محموله‌های داروهای قاچاق و تقلبی از مجراها و مسیرهای غیر قانونی، توسط افراد و شبکه‌هایی به کشور سرازیر می‌گردند. داروهای قاچاق جزئی جدایی ناپذیر از سیستم بهداشت و درمان کشورمان شده است و هنوز هیچ قدرتی نتوانسته ریشه‌های این درخت تومند را قطع کند. در کشور ما داروهای مخدر و داروهای تقلبی از مرزهای شرقی، داروهای مکمل، لوازم آرایشی بهداشتی بیشتر از سمت جنوب و حوزة خلیج فارس وارد شده و یک سری از داروهای عمومی نیز از مرزهای غربی (ترکیه) وارد می‌شود و در کنار واردات داروهای قاچاق به کشور نیز داروهای تخصصی که در سیستم توزیع یارانه‌ای کشور قرار می‌گیرند هم از کشور خارج می‌شوند و مهمترین دلیل خروج بی‌رویه دارو به خارج از کشور ارزان بودن آن است (پژویان، ۱۳۹۵، ص ۴۶). طبق آمار سازمان جهانی بهداشت، در کشورهای پیشرفته قاچاق دارو یک درصد و در کشورهای آسیایی شرقی و آفریقا ۵۰ درصد است اما در کشور ما به نظر می‌رسد این موارد از یک درصد بیشتر و از ۵۰ درصد نیز کمتر باشد. خارج یا وارد کردن محصولات دارویی به صورت قاچاق تبعات بسیاری را برای کشور به دنبال دارد، از آنجا که کنترلی روی داروهای قاچاق انجام نمی‌شود، کیفیت آنها هم قابل شناسایی نبوده که همین موضوع سلامت بیماران را به مخاطره خواهد انداخت (اصلائی اسلمرز، ترانه، سبحانی، ۱۳۹۴، ص ۶۹).

بخش دوم: تبیین علل و عوامل زمینه‌های قاچاق دارو

در قانون اساسی کشور، برخورداری از سلامت به عنوان حق اساسی مردم به رسمیت شناخته شده است. قاچاق دارو که از سوی مسئولان و متولیان امر در حوزه بهداشت و درمان کشور نیز

تایید می‌شود، معضلی است که در صورت عدم برخورد و مقابله با آن، آثار ناگواری به دنبال خواهد داشت که مهم‌ترین آنها، تهدید سلامت مردم است که از دست دادن آن هرگز قابل جبران نخواهد بود. پروسه صدور مجوز واردات دارو فرآیندی سخت‌گیرانه است و تمام قوانینی که در این خصوص در کشور وجود دارد، مطابق با استانداردهای فارماکوپه دارویی دنیاست و می‌بایست به طور کامل رعایت شود زیرا دارویی که مجوز وزارت بهداشت (برچسب اصالت کالا، IRC) را ندارد، قاچاق محسوب می‌شود. نکته متفاوت در قاچاق دارو نسبت به اغلب کالاها، قاچاق دوطرفه آن است. از یک طرف اقلام دارویی زیادی به کشورهای همسایه قاچاق می‌شود و از سوی دیگر محموله‌های داروهای قاچاق و تقلبی از مجراها و مسیرهای غیر قانونی، توسط افراد و شبکه‌هایی به کشور سرازیر می‌گردند (احمدی، ۱۳۹۲، ص ۹۶). بازگرداندن آرامش به بازار دارویی، ایجاد تعادل در عرضه و تقاضا، تدوین سیاست ملی روشن در حوزه دارو و مبارزه با شبکه‌های قاچاق و احتکار دارو بعنوان یکی از راهکارهای مطرح شده است. مسئولان سازمان غذا و دارو، عدم دسترسی مردم به داروهای اساسی را مهمترین عامل قاچاق دارو در کشور می‌دانند و اظهار دارند زمانی که دارو به میزان کافی موجود نباشد، شبکه قاچاق در پاسخ به نیاز واقعی مردم، فعالیت و پول خوبی را کسب می‌کند که در سال‌های ۹۰-۹۱ به علت تحریم‌ها، قاچاق دارو در ایران رونق بیشتری پیدا کرد. بخش دیگر قاچاق دارو در کشور به علت ممنوعیت قانونی به لحاظ فروش و مصرف از قبیل داروهای مخدر، سقط جنین و نیروزای هورمونی است اما داروهای قاچاق در همه جای دنیا به علت نامشخص بودن محل تولید، توزیع و شرایط نگهداری از قبیل حفظ زنجیره سرمایه غیرقابل استفاده محسوب می‌شود (عیسی آبادی و شاه قلعه، ۱۳۹۴، ص ۵۳). تبلیغات، ناآگاهی پزشکان و القاء نادرست از سوی آنان، مسائل فرهنگی و باور مصرف‌کنندگان به بهتر بودن کالای خارجی می‌تواند به افزایش قاچاق دارو دامن بزند. گفته می‌شود ۶۲ کارخانه داروسازی در کشورمان ۹۶ درصد داروی مصرفی کشور را تولید می‌کنند. بر اساس آمار غیررسمی برای تولید این داروها در کشورمان حدود ۲۵۰ میلیون دلار برای واردات مواد اولیه و بسته‌بندی آن، ارزش هزینه می‌شود. اما چهاردرصد باقی مانده بازار دارویی کشور در اختیار

داروهایی است که از خارج وارد می شود. هزینه ارزی این چهار درصد نیز حدود ۴۵۰ میلیون دلار است. بنابراین داروهای وارداتی به کشورمان داروهای بسیار گران قیمتی هستند که عمدتاً برای بیماران خاص و داروهای ضدسرطان و... صرف می شوند. بدین ترتیب ارزی تهیه مواد اولیه برای تولید ۹۶ درصد تولید در داخل و همچنین واردات چهار درصد باقیمانده روی هم رفته رقمی بالغ بر ۷۰۰ میلیون دلار می شود که این رقم ۴۵ درصد هزینه و ارزش بازار داروی کشور را به خود اختصاص داده است. اما سهم ریالی و ارزی تولید داخلی دارو طی دهه اخیر هیچگاه بیشتر از ۶۵ درصد نشده است این در صورتی است که درصد داروهای وارداتی کشور ۴۰ تا ۳۵ درصد ارزش ریالی بازار دارو را به خود اختصاص داده است (ابریشمی و دیگران، ۱۳۸۶، ص ۹۴). این آمارها نشان دهنده آن است که صنعت داروسازی کشور یک صنعت ضعیف شده است که باید برای اعتبار بخشیدن به آن از این وضعیت خارج شده و سهم تولید داخل در صنعت دارو از نظر ریالی به ۸۰ درصد رسانده شود یعنی اگر معادله را به نفع داروهای تولید داخل برگردانیم، وضعیت بهبود می یابد و کیفیت دارو ارتقا پیدا می کند و در این زمینه بسته بندی، تبلیغات و مارکتینگ هم علاوه بر کیفیت بالای دارو، برای جذب مشتری لازم هستند و از این طریق می توان دارو را حتی به بازارهای خارجی هم صادر کرد ولی در حال حاضر حجم صادرات دارو، قابل توجه نیست. از طرف دیگر نظارت کمتری از نظر قیمت گذاری در خصوص داروهای خارجی وجود دارد، این امر نشان دهنده آن است که در خصوص این داروها آسان گیری شده است، زیرا وارد سیستم بیمه ای هم نمی شوند و دست شرکت ها برای قیمت گذاری دارو بازتر است (غفورنیا، ۱۳۹۱، ص ۸۶). اقتصاد ناسالم حاکم بر صنعت داروسازی کشور، بر کیفیت ارتقاء خدمت رسانی و منزلت حرفه ای داروساز موثر است، به طوری که ۱۰ درصد داروخانه ها، ۵۰ درصد فروش دارویی کشور را در اختیار دارند. بعنوان مثال در تهران داروخانه هایی هستند که به علت اقتصاد ناسالم صنعت داروسازی، درآمد فروش دارویی آنها بسیار اندک است و در بسیاری از موارد به اندازه گذران زندگی فروش دارو ندارند. حدود ۱۰ هزار داروخانه در کشور هست، اما شاید گردش مالی در داروخانه برای همه متخصصان داروسازی رضایت بخش نباشد. از طرفی افرادی هستند که

داروخانه‌هایی را به صورت زنجیره‌ای، اجاره می‌کنند و سیستم‌های خاصی هستند که سلامت داروخانه را مراعات نمی‌کنند که نوعی مافیاست و متأسفانه این افراد از راه‌های صحیحی سود کسب نمی‌کنند. از آنجایی که در تمام دنیا، رده دوم اعتماد مردم متعلق به داروسازان است، نمی‌بایست این جایگاه دچار خدشه شود امروزه بعضی از داروخانه‌ها مشغول توزیع داروهای قاچاق و تقلبی هستند که مصرف آنها می‌تواند سلامت مردم را به خطر بیندازد. با تأکید بر اینکه شاخص‌های ارایه خدمت در داروخانه‌ها را باید ارتقاء داد باید این آموزش به صورت برگزاری کارگاه‌های آموزشی و ارایه برنامه‌های بازآموزی ارایه شود که داروخانه صرفاً "محل فروش دارو نیست و داروساز از کرامت و منزلت ارایه خدمت به مردم در جهت ارتقای سلامت عمومی جامعه برخوردار است؛ می‌بایست سعی شود گردش مالی داروخانه‌ها بهبود پیدا کند(عینی، ۱۳۹۷، ص ۵۵). می‌بایست با وضع قوانین سختگیرانه بر مصرف تولیدات داخلی تأکید و از ورود محصولاتی با کیفیت مشابه محصولات داخلی خود داری کرد. در ماده ۲۲ لایحه مبارزه با قاچاق کالا و ارز مجازات‌هایی را درخصوص واردکنندگان و توزیع کنندگان غیرقانونی این کالا پیش بینی کرده اند اما به نظر می‌رسد این قانون هنوز از بازدارندگی لازم برای ریشه کن کردن این موضوع برخوردار نیست اما این مجازات مانع از پرداخت دیه و خسارت‌های وارده ای نیست که ذیل این ماده گفته شده است(غفورنیا، ۱۳۹۱، ص ۸۷). قاچاق مواد و فرآورده‌های دارویی، مکمل‌ها و ملزومات و تجهیزات پزشکی مشمول مجازات قاچاق کالاهای ممنوع، موضوع ماده ۱۹ این قانون است. بر اساس لایحه مبارزه با قاچاق کالا و ارز، قاچاق دارو در فصل قاچاق کالاهای ممنوعه قرار گرفته است و مجازاتی که برای آن در نظر گرفته شده یک درجه بالاتر از مجازاتی است که برای متقلبان در نظر گرفته شده است. قاچاق دارو، لوازم آرایشی و بهداشتی در لایحه مبارزه با قاچاق کالا و ارز دو تا ۱۰ برابر قیمت اصل کالا جریمه دارد و علاوه بر این حبس و شلاق نیز برای مجازات مجرم دیده شده است و مجازات قاچاق سازمان یافته دارو و لوازم بهداشتی و آرایشی حتی می‌تواند حکم محارب هم باشد (پژویان، ۱۳۹۵، ص ۴۵).

بخش سوم: پدیده قاچاق و جلوه های آن در نظام جزایی

قاچاق، پدیده مذمومی است که اقتصاد را از مسیر صحیح دور ساخته و دستیابی به اهداف و برنامه‌های اقتصادی را با اختلال و دشواری همراه می‌سازد. در سال‌های اخیر، ورود غیرقانونی بسیاری از کالاهای غیرضروری نه تنها بخشی از منابع ارزی کشور را از سرمایه‌گذاری در امور تولیدی خارج ساخته، بلکه با ایجاد نوسانات شدید در حوزه ارزی، فشار تورمی را تشدید کرده و به حیات اقتصادی خانوارهای کم درآمد و اقشار آسیب پذیر لطمه زده است. از طرفی برای طرح‌ریزی جامع مبارزه با قاچاق صرف کنترل مبادی ورودی و خروجی و نیز مرزهای کشور کافی نیست، بلکه ضرورت دارد علتی که به قاچاق می‌انجامد با دقت ارزیابی و شناسایی شوند (احمدی، ۱۳۹۲، ص ۸۸). قاچاق کالا و ارز بخشی از اقتصاد کشور است که با هدف سودآوری شکل گرفته است چون دارای ماهیت پنهان است در اقتصاد کشور ثبت نمی‌شود و این امر می‌تواند باعث ضربه به متغیرهای اقتصادی شود. حجم بالای آن مصادف با حجم بالای عدم اطمینان در بخش‌های مولد و تولیدی است. هر جامعه‌ای در جهت تحقق اهداف خود نیاز به امنیت دارد (وطن‌پور، ۱۳۸۷، ص ۲۴). به عبارت دیگر، نهادها و سازمان‌های جامعه باید در محیطی آرام و امن، بدون دغدغه خاطر و عوامل مزاحم، اهداف جامعه را تحقق بخشند. نقش مدیریت سازمانی و در این زمینه اهمیت بسزایی دارد زیرا می‌تواند با برنامه‌ریزی‌ها، سازماندهی‌ها و هماهنگی‌ها و نظارت‌ها در ایجاد این امنیت نقش مهمی برعهده داشته باشد. نهادهای یک جامعه اگر از این امنیت بی‌بهره باشند، در جهت تحقق اهداف خود ناخواسته با مشکلات بی‌شماری روبرو می‌گردند که آثار زیان بخش و جبران‌ناپذیری برای جامعه در برخواهد داشت (عینی، ۱۳۹۷، ص ۵۱). اما قاچاق علت است یا معلول؟ در اینجا باید گفت که هر چند قاچاق کالا علت بسیاری از مشکلات فرهنگی و اقتصادی است، ولی در درجه اول پدیده‌ی قاچاق خود معلول بسیاری از عوامل مختلف از جمله سیاست‌های اقتصادی است. قاچاق کالا در ایران یک معلول است. با حذف کردن معلول، مسئله قاچاق حل نمی‌شود، بلکه باید عوامل ریشه‌ای پدیدآورنده این معلول علت‌نما را پیدا کرد و با آن مبارزه شود (توکلی، ۱۳۸۹، ص ۱۶۳).

بخش چهارم: ضرورت برخورد افتراقی در قبال قاچاق داروهای تقلبی و فاقد اعتبار

از دلایل عمده اهمیت برخورد افتراقی در قبال قاچاق داروهای تقلبی و فاقد اعتبار، طیف گسترده و حجم زیاد زیاندیدگان این پدیده است به تعبیر دیگر قاچاق به راستی جرمی است که هم ساحت هیئت حاکمه و هم ملت را جریحه دار می کند (بکاریا، ۱۳۸۰، ص ۱۲). با این وجود بررسی پیرامون آن، زمانی اهمیت مضاعف پیدا می کند که مسئله مهم سلامت و امنیت غذایی مصرف کنندگان با مخاطره جدی مواجه شود. از یک طرف اینگونه کالاها بدون اعمال هرگونه کنترل کیفی روانه بازار مصرف می شوند و از طرف دیگر شرایط نامناسب حمل، انبار و توزیع آنها، نگرانی های جدی را به دنبال دارد. قاچاق با پنهان کاری همراه و همزاد است. داروهای قاچاق از جمله اقلامی هستند که هم به دلیل عرضه انواع تقلبی و جعلی و هم به خاطر شرایط نامناسب نگهداری و توزیع، جان مصرف کنندگان را تهدید می کنند (پگی و زیرمن، ۱۳۹۱، ص ۱۳۰). علاوه بر دارو، مکمل ها، داروهای تقویتی، لوازم و تجهیزات پزشکی، مواد و فرآورده های خوراکی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی و فرآورده های زیستی (بیولوژیک) در صورتیکه بدون نظارت دستگاههای مسئول وارد و عرضه شوند، اثرات تخریبی همانند داروهای قاچاق را به دنبال دارند. (فصیحی، ۱۳۹۲، ص ۷۸). بنابراین باتوجه به اهمیت ویژه موضوع تأمین امنیت غذایی و سلامت مردم، حفاظت و حراست از سلامت عمومی و بهداشت جامعه از جمله وظایف و مسئولیتهای خطیر دولتهاست. در این خصوص بند ششم از سیاست های کلی سلامت، بر امنیت غذایی و بهره مندی عادلانه آحاد مردم از سبد غذایی سالم، مطلوب و کافی و آب و تأکید کرده است. ابعاد گوناگون کمی و کیفی قاچاق کالاهای سلامت محور، ضررهای جانی و جسمانی مترتب بر مصرف این نوع کالاها و گستردگی دامنه خطر، لزوم اتخاذ یک سیاست کیفی افتراقی در مقابله با آنها را آشکار می سازد. با بررسی قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز می توان این نگاه افتراقی را در ابعاد مختلف آن مشاهده کرد.

بخش پنجم: رویکرد قوانین موضوعه درباره قاچاق

واژه قاچاق، که در نظام حقوقی ایران دارای معانی مختلف است، دارای سابقه ای به عمر قانونگذاری کشور است. در این قوانین، تعریف حقوقی قاچاق از معنای ادبی آن دور نیست، ولی در دو دامنه و حیطه تعریف شده است؛ قاچاق در مفهوم موسع و قاچاق در مفهوم مضیق. اولین قانونی که در آن به قاچاق اشاره شده است، قانون تشکیل ایالات و ولایات و دستورالعمل حکام (ذیقعه ۱۳۲۵ق) بود. ماده ۲۸۱ آن به نظارت در باب وظایف مدیر ضبطیه اشاره داشت و ممانعت از قاچاق و فروش اشیاء ممنوعه را از وظایف تائین دانسته بود؛ در منضمات «ب» ماده ۳۶ این قانون، مراجعه به قوای نظامی در صورت عدم کفایت مستحفظین سر حدی برای گرفتن قاچاق تجویز شده است. اگرچه امروزه معنای غالب واژه‌ی حقوقی قاچاق، ناظر به عبور کالاهای مختلف یا انسان از مرز است، ولی در اوایل شکل گیری نظام تقنینی در ایران، معنای قاچاق گسترده‌تر از دامنه مفهوم فعلی آن بوده است. به نحوی که هر جا که عوارض و مالیات‌های متعلقه به مناسبات اقتصادی پرداخت نمی‌گردید و یا به انحصارات وضع شده توسط دولت‌ها از سوی افراد عادی نقض می‌گردید، به آن عمل قاچاق اطلاق می‌شد. به عنوان مثال در قانون انحصار نمک مصوب ۱۳۲۸ هجری قمری (معادل ۱۲۸۸ هجری شمسی) اشاره شده بود که انحصار استخراج و فروش نمک در سر معادن اعم از سنگی و آبی در کلیه‌ی ممالک محروسه ایران با دولت است و در ماده‌ی ۷ آن آمده بود: «برای جلوگیری و منع قاچاق، وزارت فواید عامه نظامنامه لازمه این کار را تدوین نموده به موقع اجرا خواهد گذاشت» (قلی زاده و دیگران، ۱۳۹۳، ص ۱۱۸). همچنین در ماده ۱ «قانون راجع به قاچاق عوارض بلدی» آمده بود: «هر کس در مورد مالی که موضوع عوارض بلدی است (جز در ماده‌ی ذیل) مرتکب قاچاق شود از حیث مجازات مشمول قوانین مربوط به قاچاق مالی که موضوع عایدات دولت است خواهد بود». در ماده‌ی ۲ همین قانون آمده بود: «هر کس در مورد مالی که موضوع عوارض قپاننداری است مرتکب قاچاق شود به تأدیه دو

برابر عوارضی که برای آن مال مقرر بوده محکوم می‌شود.^۱ به این ترتیب ملاحظه می‌شود که معنای حقوقی قاچاق در سابقه تقنینی ایران فراتر از معنای ورود و خروج کالا از مرزهای کشور است (رومینا، ۱۳۹۳، ص ۶۶).

بند اول: لایحه‌ی قاچاق کالا و ارز و ریال مصوب ۱۳۸۱

در سال ۱۳۸۱ دولت تصمیم گرفت قوانین پراکنده‌ی قاچاق را در متن قانونی واحدی گرد هم آورد و ایرادات قوانین را نیز برطرف نماید. اگر چه این تلاش با شکست مواجه شد و کلیات لایحه مربوط رأی نیاورد.^۲ فقدان تعریف مشخص از قاچاق در قوانین و مقررات سبب شد تا در مقدمه‌ی توجیهی این لایحه، یکی از انگیزه‌های تدوین لایحه را نبود تعریف جامع از قاچاق در مقررات فعلی ذکر شود. ولی به جای تعریف عنوان قاچاق، مصادیق آن را در هشت بند ذکر شد. در حالی که تعریف غیر از مصداق است و هدف از ارائه‌ی تعریف یک جرم، ارائه‌ی معیار جهت تشخیص مصادیق آن است (رومینا، ۱۳۹۳، ص ۶۵).

بند دوم: قانون مجازات قاچاق اسلحه و مهمات و دارندگان سلاح و مهمات

غیرمجاز ۱۳۹۰

این قانون را می‌توان تعریف نسبتاً جامعی از قاچاق اسلحه و مهمات دانست زیرا مقصود مقنن را در مفهوم مضیق به خوبی بیان کرده است؛ ماده ۱ این قانون چنین مقرر می‌دارد:

^۱ - از جمله این قوانین می‌توان به قانون مالیات دخانیات (مصوب ۱۲۹۴)، قانون انحصار دولتی قند و چای (مصوب ۱۳۰۴)، قانون راجع به حقوق انحصاری چای داخلی (مصوب ۱۳۱۳) و تعدادی از قوانین دیگر که واژه‌ی قاچاق در معنای فوق به کار رفته است، اشاره کرد.

^۲ - این لایحه بعد از آنکه در تاریخ ۱۳۸۱/۸/۲۶ از سوی معاون اول رئیس جمهور وقت جهت رسیدگی تقدیم مجلس شورای اسلامی گردید در جلسه‌ی ۳۵۰ دوره‌ی ششم مورخ ۱۳۸۲/۵/۲۸ مطرح شد و پس از تصویب کلیات آن، به دلیل تشکیک به عمل آمده در مورد نحوه‌ی رأی‌گیری مجدداً مورد رأی‌گیری قرار گرفت که در مرتبه دوم حائز اکثریت آراء نشد.

«قاچاق سلاح، مهمات، اقلام و مواد تحت کنترل عبارت از وارد کردن آن‌ها به کشور و یا خارج نمودن آن‌ها از کشور به طور غیرمجاز است». در ماده ۴ نیز ضمن اعلام جرم بودن قاچاق به جرم بودن سایر اعمال نیز اشاره کرده که بیانگر آن است که مقنن بین جرم قاچاق و سایر جرایم این حوزه از قبیل نگهداری و تعمیر و توزیع تفاوت قائل است؛ بر اساس این ماده: «وارد کردن هر نوع سلاح، مهمات، اقلام و مواد تحت کنترل به کشور، خارج کردن آن‌ها از کشور، ساخت، مونتاژ، نگهداری، حمل، توزیع، تعمیر و هرگونه معامله‌ی آن‌ها بدون مجوز مراجع ذی صلاح جرم است و مرتکب به مجازات‌های مندرج در این قانون محکوم می‌شود (بیابانی، ۱۳۸۸، ص ۴۳). باید در نظر داشت این تفاوت واجد اثرات مهمی است که صلاحیت رسیدگی به جرم یکی از آنان است. به نحوی که پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون بین دادگاه‌های عمومی و انقلاب بر سر موضوع مرجع رسیدگی به بزه حمل و نگهداری و توزیع و خرید و فروش سلاح و مهمات اختلاف حاصل شده است که رفع این اختلاف صرفاً با تعریف قاچاق امکان پذیر خواهد بود؛ زیرا مطابق با بند ۵ ماده‌ی ۵ قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب، صلاحیت رسیدگی به جرم قاچاق (اعم از قاچاق سلاح و کالا) دادگاه انقلاب است. ولی آیا نگهداری سلاح قاچاق شده نیز قاچاق محسوب می‌شود؟ موضوع برای صدور رأی وحدت رویه در هیأت عمومی دیوان عالی کشور مطرح و دیوان با همین استدلال رفع اختلاف نمود:

بند سوم: رأی وحدت رویه‌ی شماره ۲۲۷ - ۱۳۹۱ / ۹ / ۲۱ هیأت عمومی دیوان عالی کشور

«چون ماده ۴۵ قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۲۹ که مقصود از قاچاق اسلحه را وارد کردن به مملکت و یا صادر کردن از آن یا خرید و فروش و یا حمل و نقل و یا مخفی کردن و نگاهداشتن آن در داخل مملکت عنوان کرده بود، طبق ماده‌ی ۲۱ قانون مجازات قاچاق اسلحه و مهمات و دارندگان سلاح و مهمات غیرمجاز مصوب ۱۳۹۰/۶/۷ لغو گردیده و در ماده‌ی ۱ این قانون قاچاق سلاح، مهمات، اقلام و مواد تحت کنترل وارد کردن آن‌ها به کشور یا خارج نمودن آن‌ها از کشور به طور غیرمجاز تعریف شده است، لذا به نظر

اکثریت اعضای هیأت عمومی دیوان عالی کشور خرید و فروش، حمل و نقل، مخفی کردن و نگاهداشتن سلاح، مهمات، اقلام و مواد تحت کنترل به طور غیرمجاز از شمول عنوان قاچاق خارج و رسیدگی به این جرایم در صلاحیت دادگاه عمومی است. این رأی به استناد ماده‌ی ۲۷۰ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری صادر شده و برای شعب دیوان عالی کشور و دادگاه‌ها در موارد مشابه لازم‌الاتباع است» (منصور، ۱۳۹۵، ص ۱۱۳).

بخش ششم: قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲

سرانجام در این قانون تعریف منسجمی از قاچاق ارائه شده است. مع الوصف این تعریف نیز مصون از اشکال نیست: در ماده‌ی ۱ این قانون ذیل عنوان فصل اول (تعاریف، مصادیق و تشکیلات) آمده است. اصطلاحات زیر در معنای مشروح مربوط به کار می‌روند: الف- قاچاق کالا و ارز: «هر فعل یا ترک فعلی است که موجب نقض تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز گردد و بر اساس این قانون و سایر قوانین، قاچاق محسوب و برای آن مجازات تعیین شده باشد، در مبادی ورودی یا هر نقطه از کشور حتی محل عرضه آن در بازار داخلی کشور باشد» این تعریف نیز واجد ایراداتی است. نخست: این تعریف در ذات خود واجد یک دور نیز هست و قاچاق را فعل و ترک فعلی دانسته که در این قانون قاچاق دانسته شده است. ایراد دیگر در عبارت «نقض تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز» است (عینی، ۱۳۹۷، ص ۵۱)؛ این عبارت اگر چه در مورد قاچاق صادق است ولی به تمامی مواردی که تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز نقض می‌گردد قاچاق اطلاق نمی‌گردد. بلکه نقض بسیاری از این تشریفات تحت عنوان تخلف گمرکی تعریف شده است. در سال‌های اخیر، موضوع محل کشف کالای قاچاق، تردیدهایی را در انتساب عنوان قاچاق به وجود آورده به نحوی که برخی قضات معتقد بودند کالای قاچاق فقط در صورت کشف در مناطق مرزی قاچاق محسوب می‌شود و کالایی که در داخل کشور کشف شود کالای قاچاق محسوب نمی‌شود (قلی زاده و دیگران، ۱۳۹۳، ص ۱۱۹). رویه‌ی

قضایی نیز به مرور زمان این موضوع را تأیید کرد. در حالی که جابجایی کالا از مبادی ورودی (اعم از رسمی یا غیر رسمی) به مناطق مرکزی کشور و یا عرضه آن در بازار نمی‌تواند در وصف مجرمانه عمل خلل ایجاد کند. علاوه بر این، محل کشف کالای قاچاق موضوعی اثباتی است و تعریف جرم قاچاق امری ثبوتی. با توجه به اهمیت این موضوع و برای پیشگیری از سوء تعبیر، مقنن ترجیح داد در تعریف قاچاق به صراحت این موضوع اشاره شود (عینی، ۱۳۹۷، ص ۵۲). با توجه به صدور آرای متناقض در خصوص قاچاق و اختلاف بر سر صدق عنوان قاچاق بر کالاهایی که داخل کشور یافت می‌شود، هیأت عمومی دیوان عالی کشور در مورخ ۱۳۸۴/۱۱/۴ رأی وحدت رویه شماره ۶۸۴ را صادر نمود تا بتواند نقطه پایانی بر مسیر تفاسیر مختلف بگذارد. ولی این رأی نیز بر ابهامات افزود. در رأی اشاره شده در بالا، دادرس دادگاه انقلاب نائین و شعبه چهارم تجدیدنظر استان، در پرونده ای که از یک فرد ۶۷ دستگاه تلفن و ۲۰۰ ساعت کوچک رومیزی کشف شده و فرد قادر به ارائه پروانه گمرکی نبوده است، متفقاً این نظر را پذیرفته‌اند که صرف خرید کالا از بازار داخلی و وفور آن در بازار دلیل برائت از اتهام قاچاق نیست. موضوع خرید برای امرار معاش نیز در حقیقت انگیزه وی بوده و انگیزه نیز در اثبات مسئولیت بی‌تأثیر است ولی موضوعی که مورد اتفاق نظر شعبه دادگاه انقلاب و شعبه تجدیدنظر بوده این است که تا هنگامی که فرد اسناد مثبت‌ه‌ی گمرکی در اختیار نداشته باشد می‌بایست تحت عنوان قاچاقچی یا حامل کالای قاچاق تحت تعقیب قرار گیرد. باید توجه داشت که در این پرونده، میزان کالای مکشوفه نیز تجاری بودن آن را تأیید می‌کند (قاسمی، ۱۳۹۴، ص ۵۹). در پرونده‌ی دیگر که از فردی ۲۳۵ عدد ماشین اسباب بازی قاچاق کشف شده بود، شعبه ششم دادگاه تجدیدنظر استان با استناد به دلایل ذیل دادنامه ای مبنی بر محکومیت به قاچاق را نقض می‌کند:

اول- خرید کالا در بازار داخلی (بندر عباس)؛

دوم- وجود اشباه و نظایر آن در بازار داخلی به حد وفور؛

سوم- جزء کالاهای مجاز است (اصلائی اسلمرز، ترانه، سبحانی، ۱۳۹۴، ص ۶۵).

نظریه دادستان کل کشور با توجه به استدلال‌های حقوقی مختلف، بر آن است که محل کشف کالای قاچاق نمی‌تواند باعث زوال عنوان مجرمانه شود: «... بنابراین مراتب به نظر می‌رسد: کالای مکشوفه در داخل کشور که ورود آن مشروط به تحقق شرایطی بوده و یا موضوع درآمد دولت بوده و ورود یا عرضه آن مستلزم پرداخت حقوق دولتی و عمومی است، در صورتی که حامل یا صاحب آن‌ها وارد کننده از مبادی ورودی و مجاری قانونی در کشور نباشد، در صورتی که به تشخیص مراجع ذیصلاح، غیر مجاز و یا به تشخیص گمرک دارای جنبه‌ی تجاری باشد، مشمول مقررات قاچاق خواهد بود و طبق رأی وحدت رویه‌ی شماره‌ی ۵ مورخه ۱۳۶۱/۱۲/۱۳ هیأت عمومی دیوان عالی کشور به فرض وجود اشباه و نظایر آن در بازار داخلی مغیر ماهیت آن و رافع مسئولیت مرتکب نخواهد بود. خصوصاً این که مبارزه با پدیده‌ی قاچاق از ارکان سیاست کلی نظام در عرصه اقتصادی بوده و به تصریح مندرجات بند چهارم فرمان معظم رهبری خطاب به رئیس جمهور وقت در تاریخ ۱۳۸۱/۴/۱۲ که مقرر می‌دارد عزم جدی بر این باشد که عمل قاچاق برای قاچاقچی کاملاً برخلاف صرفه و همراه با خطر باشد و جنس قاچاق از پیش از مبادی ورودی تا محل عرضه آن در بازار آماج اقدامات گوناگون این مبارزه قرار گیرد و قطعاً قوه قضاییه در این مبارزه وظیفه‌ی خطیری دارد که ایفای آن وظیفه را وجهه همت خود قرار داده است (صفاری و اجتهادی، ۱۳۹۶، ص ۱۴). بدین جهت رأی شعبه‌ی ۴ دادگاه تجدیدنظر استان اصفهان که قاچاق بودن اموال، اجناس و کالاهایی که به تشخیص گمرک واجد جنبه تجاری بوده و بدون ارائه دلیل پرداخت حقوق دولت و سایر مجوزهای قانونی حمل و نقل و یا عرضه شده تأیید نموده است منطبق با اصول و موازین قانونی تشخیص و مورد تأیید است.» در نهایت هیأت عمومی دیوان عالی کشور رأی شعبه ششم دادگاه تجدید نظر استان اصفهان را تأیید می‌نماید، لیکن استدلال‌هایی که در تأیید رأی بیان می‌کند قواعد جدیدی را بیان می‌نماید که می‌تواند مورد توجه واقع شود. رأی وحدت رویه‌ی شماره‌ی ۶۸۴ مورخ ۱۳۸۴/۱۱/۴ هیأت عمومی دیوان عالی کشور چنین مقرر می‌دارد: «به موجب قانون مجازات مرتکبین قاچاق، هر کس در مورد مالی که موضوع درآمد دولت باشد مرتکب قاچاق شود قابل تعقیب جزایی

است، لیکن چنانچه عمل ارتكابی مرتكب واجد جنبه تجاری نبوده و كالای مكشوفه بر حسب عرف از نظر مقدار در حدود مصرف شخصی باشد و در مبادی ورودی كشور كشف نشود و امثال و نظایر آن در بازار به وفور در دسترس عموم باشد و مرتكب عالم به قاچاق بودن كالای نباشد، مورد فاقد وصف جزایی است. بنابراین رأی شعبه ششم دادگاه تجدید نظر استان اصفهان كه با این نظر منطبق است به نظر اكثریت اعضا هیأت عمومی دیوان عالی كشور صحیح و قانونی تشخیص می‌گردد» (منصور، ۱۳۹۵، ص ۱۱۶). به اعتقاد هیأت عمومی دیوان عالی كشور، چند شرط لازم برای تحقق عنوان مجرمانه قاچاق لازم است كه عبارتند از:

- عمل ارتكابی مرتكب واجد جنبه تجاری نبوده و كالای مكشوفه بر حسب عرف از نظر مقدار در حدود مصرف شخصی باشد؛

- در مبادی ورودی كشور كشف نشود؛

- امثال و نظایر آن در بازار به حد وفور در دسترس مردم باشد؛

- مرتكب عالم به قاچاق بودن كالای نباشد (عینی، ۱۳۹۷، ص ۵۷).

به این رأی از جهات متعدد واجد ایرادات حقوقی است كه در زیر به تحلیل آن پرداخته خواهد شد:

۱- برخلاف سطر اول رأی، این شرایط در قانون مجازات مرتكبین قاچاق ذكر نشده است. زیرا اصولاً این قانون در مقام تعریف قاچاق نیامده است. تنها موردی كه تا حدودی وارد موضوع تعریف و ذكر مصداق شده است مادهی ۴۵ این قانون در خصوص قاچاق اشیاء ممنوع‌الورود و ممنوع‌الصدور است كه طی آن در صورتی كه این كالای در هر كجای ایران یافت شود و یا فرد قاچاقچی آن را به متصدی حمل و نقل تسلیم كند یا هر اقدام دیگری برای خارج كردن قاچاق تلقی شده است. در مادهی واحدهی تفسیر قسمت دوم مادهی ۴۵ نیز تجارت یا كسب با كالای قاچاق یا نقل و انتقال و یا واسطه نقل و انتقال را نیز شامل قاچاق دانسته است (عینی، ۱۳۹۷، ص ۵۹)

بخش هفتم: بازخوانی سیاست کیفری افتراقی

حقوق کیفری نوین بر پایه یک سلسله اصول کلی، با توجه به زمینه‌ها و نیازهای احتمالی، اقتصادی و فرهنگی وقت جوامع، اقدام به جرم‌انگاری و کیفرگذاری کرده است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۵، ص ۵۳). این اصول و انگاره‌ها مطلق و غیرقابل انعطاف بوده بطوریکه برخی حقوقدانان معتقدند اصول گرایی کیفری سنتی، نقطه اوج تحولات حقوق کیفری است (پاک‌نیت، ۱۳۹۳، ص ۱) بنابراین فرآیند افتراقی سازی سیاست جنایی، ضمن متحول کردن اصول و راهبردهای آن، به متکثر شدن گفتمان سیاست کیفری قانونگذار - مفهوم مضیق سیاست جنایی - در قلمرو حقوق کیفری ماهوی و شکلی انجامید (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۵، ص ۵۵). در این تحول با توجه به فنی و تخصصی شدن جرایم و رفتارهای مجرمانه، گاه نوع جرم ارتكابی و شدت و ضعف اثرات و پیامدهای آن بر جامعه، معیار و محور افتراقی سازی قرار گرفته، گاه بزهدکاران از جهت خطرناکی و یا با نگاه حمایتی و انعطافی جلب توجه کرده‌اند. ارزش‌هایی که پدیده قاچاق کالا آنها را مورد لطمه قرار می‌دهد چندجانبه هستند. این ارزشها عبارتند از حقوق اقتصادی مصرف‌کنندگان و فعالان حرفه‌ای، امنیت اقتصادی، سلامت همگانی، حق بر امنیت شغلی، سرمایه‌گذاری و تجارت قانونی، و حق بر تأمین سلامت مواد غذایی و بهداشتی. توجه ویژه قانونگذار به همین ارزشها بود که، قاچاق کالا را در زمره جرائم اقتصادی محسوب کرد (ماده ۵۷ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز). جرایم اقتصادی با استفاده از روش‌های پیچیده و جدید ارتكاب می‌یابند. روش‌های ارتكاب این جرایم با تغییر شکل اساسی مواجه شده است. این تفاوتها، دگرگونی‌هایی را در حقوق کیفری ایجاد کرده که به نوبه خود نیازمند ساماندهی مجدد حقوقی و به عبارت دیگر روزآمدسازی آن است (مهدوی پور، ۱۳۹۰، ص ۱۵۷) جرائم اقتصادی برخلاف جرائم خشونت‌آمیز، ویژگی‌های خاص خود را دارد. این ویژگی‌ها ضرورت اتخاذ سیاست کیفری افتراقی در قبال قاچاق کالا که از جرایم شاخص اقتصادی است را نمایان می‌کند. این رویکرد چه در بُعد جرم‌شناختی و چه در بُعد کیفری، از چند سال پیش به این سو در گفتمان مسئولان قضایی، اجرایی و تقنینی کشور به ویژه قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مشهود است (ابراهیمی و صادق نژاد نائینی،

۱۳۹۳، ص ۱۴۷) با این وجود صرف نظر از آثار مخرب اقتصادی قاچاق، آسیبها و مخاطرات بسیار گسترده و ویرانگر ناشی از ورود غیرقانونی و قاچاق کالاهای سلامت محور، که دامنگیر مصرف کنندگان می شود موجب شد تا برخلاف گذشته که مقررات کیفری یکسانی برای برخورد با قاچاق کالا وجود داشته، قانونگذار در قانون مصوب سال ۱۳۹۲، درخصوص مقابله با قاچاق کالاهای سلامت، حساسیت بیشتری معمول دارند. بطوریکه با اتخاذ سیاست کیفری افتراقی و سختگیرانه، مقررات شکلی و ماهوی متفاوتی را برای مقابله با این بزه وضع و تصویب کرده است تا بزهکاران این نوع از قاچاق کالا، مستحق تحمل مجازات های مربوط به قاچاق کالای ممنوع باشند (صفاری و اجتهادی، ۱۳۹۶، ص ۱۶).

بخش هشتم: رویکرد قانونگذار در اتخاذ سیاست کیفری افتراقی

در بند ۱ اصل ۴۳ قانون اساسی نیاز به خدمات بهداشتی و درمانی و مراقبت های پزشکی، حقی همگانی تلقی و دولت موظف به تامین این حق و نیاز اساسی تک تک افراد کشور است. قاچاق دارو که متأسفانه از سوی متولیان حوزه بهداشت و درمان کشور نیز تایید می شود معضلی است که در صورت عدم مقابله و برخورد جدی با آن با توجه به اینکه تهدیدی برای سلامت افراد جامعه به حساب می رود آثار و تبعات غیر قابل جبرانی در پی خواهد داشت. اما نکته مهم این است که از آنجایی که کنترلی بر روی داروهای قاچاق که از مبادی غیر قانونی وارد کشور می شوند صورت نمی گیرد، پس کیفیت آنها نیز قابل شناسایی نبوده که همین امر سلامت بیماران و استفاده کنندگان فرآورده های دارویی را شدیداً به مخاطره می اندازد اما کشور ما تا قبل از تصویب قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، مقررات خاصی در رابطه با قاچاق دارو پیش بینی نکرده بود. اگرچه مطابق قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و آشامیدنی مصوب ۱۳۳۴، ورود و عرضه دارو بدون اجازه وزارت بهداشتی ممنوع و مرتکب به جزای نقدی مقرر در قانون محکوم می شد اما در شرایط حاضر با توجه به گستردگی قاچاق کالا، قانون مزبور جوابگوی نیاز جامعه نیست (عینی، ۱۳۹۷، ص ۵۲). لذا قانون مزبور دستخوش اصلاحاتی شد. مطابق قانون الحاق یک تبصره به ماده (۱) و اصلاح

ماده ۳ قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی و خوردنی و آشامیدنی، واردات و صادرات و خرید و فروش دارو بدون اخذ مجوز از وزارت بهداشت جرم محسوب و مرتکب به مجازات مقرر در ماده (۳) محکوم و داروهای مکشوفه به نفع دولت ضبط و در اختیار وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی قرار خواهد گرفت که سرانجام با وضع و تصویب قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب سال ۱۳۹۲ دولت ضمن سرو سامان دادن به مقررات پراکنده، نگاه جدی تری به این حوزه مبذول داشت. مطابق ماده ۲۷ قانون مزبور و آیین نامه اجرایی آن، واردات و صادرات دارو و مکمل‌ها، ملزومات و تجهیزات پزشکی، مواد و فرآورده‌های خوراکی، فرآورده‌های زیستی نظیر سرم و واکسن و غیره بدون انجام تشریفات قانونی، قاچاق محسوب و با مرتکب وفق ماده ۲۲ همان قانون رفتار می شود. بررسی قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، نشانگر اتخاذ سیاست کیفری سختگیرانه در بزه انگاری و پاسخ گذاری به این پدیده است (قلی زاده و دیگران، ۱۳۹۳، ص ۱۱۳). این سختگیری بیشتر با نگاه بزه دیده محوری و با رویکرد حمایت از مصرف کنندگان بوده و از طرفی با خطرناک دانستن بزه‌کاران این نوع از بزه، با الهام از نظریه عدالت استحقاقی و عدالت سنجشی یا مدیریت خطر جرم، هم در بزه انگاری رفتارهای مرتکبان و هم در تعیین کیفر، نگاهی کاملاً افتراقی و سختگیرانه داشته است که در ادامه به بیان جلوه های ماهوی و شکلی آن خواهیم پرداخت.

بند اول: جلوه های ماهوی افتراقی شدن

در این قسمت به تفکیک به بررسی جلوه های ماهوی افتراقی شدن سیاست کیفری قانونگذار در مبارزه با قاچاق دارو پرداخته خواهد شد.

الف) افتراقی شدن بزه انگاری

هرچند به طور اساسی نگاه قانونگذار به بزه قاچاق کالا، نگاهی افتراقی بوده که تصویب قانون خاص بدین منظور، بهترین دلیل بر صحت و درستی چنین ادعایی است، ولی چنانچه بیش از این بیان شد می توان گفت که درخصوص قاچاق کالای سلامت، به نوعی افتراقی

مضعف است. تا پیش از تصویب قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، قاچاق کالا فقط با یک عنوان کلی قاچاق، جرم انگاری شده بود، و در این بین حتی تفاوتی میان قاچاق کالای ممنوع با غیر آن وجود نداشت. قانونگذار در سال ۱۳۹۲، کالاها را به کالای ممنوع، مجاز، مجاز مشروط و یارانه ای تقسیم کرد. در این بین کالاهای سلامت، کالای مجاز مشروط محسوب می شوند ولی بنا به جهات پیش گفته با اختصاص یک ماده مستقل، در عمل تفاوتی اساسی در جرم انگاری این نوع از کالاها قائل شده است. حتی برای قاچاق تلقی کردن برخی از مصادیق و رفتارها، از حدود ترسیم شده در تعریف مندرج در بند «الف» ماده اول و مصادیق تخلف انگاری شده طی ماده ۲ قانون، فراتر رفته و مواردی را جرم انگاری کرده که در تعریف قاچاق کالا نمی گنجد. یکی از جلوه های سیاست کیفری افتراقی در مقابله با قاچاق کالا نگاه متفاوت قانونگذار در نوع جرم انگاری و تقسیم آن به جرم و تخلف است به طوریکه برخی از رفتارهای مرتکبان را جرم و در صلاحیت مراجع قضایی قرار داده و برخی را به عنوان تخلف تلقی و صلاحیت رسیدگی به آنها را به تعزیرات حکومتی واگذار کرده است. در عین حال معیار و ضابطه خاصی برای این تفکیک بیان نشده است. بنابراین از این حیث، چه بسا ایراد نداشتن دور از واقعیت نیست، سیاست کیفری مشخص و تعبیر به سیاست کیفری سرگردان (نوربها، ۱۳۹۴، ص ۱۲۴) دور از واقعیت نیست. همین نحوه اقدامات را می توان یکی از مصادیق افتراقی شدن جرم انگاری دانست. قانونگذار در برخی از موارد کلمه جرم و تخلف را در کنار هم در یک ماده به کار برده است. جرم انگاری رفتار مرتکبان نیز در قاچاق کالاهای سلامت، متفاوت از سایر اقلام کالایی است. این تفاوت از دو حیث قابل توجه است: یکی از نظر اینکه برخلاف سایر کالاها که رفتار جرم انگاری شده مرتکبان در مواد مختلف از جمله در مواد مربوط به تعیین مجازات بیان شده و مصادیق آن نیز در ماده ۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز و قانون امور گمرکی به ویژه ماده ۱۱۳ آن درج شده، در خصوص کالای سلامت نوع رفتار ارتكابی در ماده ۲۷ به صورت خاص و مستقل از سایر اقلام کالایی، جرم انگاری شده است. این در حالی است که در قوانین و مقررات قبل از قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، چنین موضوعی وجود نداشته و در قانون اخیر نیز این نحوه

قانونگذاری بجز در مورد اقدام به صدور حیوانات و موجودات آبی (ماده ۲۵ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز) و موارد مربوط به خاویار و ماهیان خاویاری (ماده ۲۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز) که قانونگذار به ذکر نوع رفتار به صورت احصایی اقدام کرده، بی سابقه بوده است. رفتارهای مرتکبان که در این خصوص جرم انگاری شده است عبارتند از وارد کردن، صادر کردن (صدر ماده ۲۷ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز)، حمل، نگهداری، عرضه و فروش کالاهای سلامت قاچاق (تب صره ۱ ماده ۲۷ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز) (قلی زاده و دیگران، ۱۳۹۳، ص ۱۱۴). در صدر این ماده، برخلاف رویه اتخاذی «اقدام به» از طرفی قانونگذار با به کار بردن کلمه در خصوص دیگر اقلام کالایی حتی کالاهای ممنوعه به نوعی شائبه توسعه دایره جرم انگاری رفتارهای مرتکبان را ایجاد کرده است. در چنین فرضی برای تحقق رفتار مجرمانه نیاز به به این عمل برای بزهکار «اقدام» انجام واردات و یا صادرات به صورت کامل نبوده بلکه فقط شناختن افراد متخلف و تحمیل مجازات های مربوط کفایت می کند. چنین برداشتی با این دیدگاه که در جرایم اقتصادی برخلاف سایر جرایم، قانونگذار «صرف تهیه مقدمات ارتکاب جرم را جرم انگاری نموده و قائل به مجازات آن است» مطابقت دارد (مهدوی پور، ۱۳۹۰، ص ۱۷۳). ارتکاب بزه قاچاق کالاهای سلامت در موارد زیر جرم انگاری و در غیر آن تخلف محسوب شده است:

- ۱- ارتکاب قاچاق کالای سلامت به صورت سازمان یافته؛
- ۲- شخص مرتکب، قاچاقچی حرفه ای تلقی شود؛
- ۳- مواردی که مرتکب قاچاق کالای سلامت محور از کارکنان اشخاص حقوقی وابسته به دولت یا مأمور به خدمات عمومی و یا مأموران و کارکنان دستگاههای مسئول مبارزه با قاچاق باشند؛
- ۴- در جایی که کالای سلامت محور؛ مواد و فرآورده های دارویی، فرآورده های زیستی (بیولوژیک) مکملها، ملزومات و تجهیزات پزشکی بوده و ارزش کالا بیش از یکصد میلیون ریال باشد؛

۵- در مواردی که کالاهای سلامت محور مواد و فرآورده های خوراکی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی بوده و ضمن اینکه غیرقابل مصرف اعلام شده، دارای ارزش بیش از یکصد میلیون ریال باشند (عینی، ۱۳۹۷، ص ۵۶).

ب) افتراقی شدن پاسخ گذاری

پیش از این و در بحث از ضرورت برخورد افتراقی گفتیم که تحولات حقوق کیفری و ورود جرایم جدید به موازات تحولات اجتماعی، صنعتی و فن آورانه و علمی، موجب تغییر نگرش اندیشمندان حوزه حقوق کیفری مبنی بر لزوم پایان دادن به برخورد یکسان با بزهکاری شد. طبیعتاً متنوع شدن جرایم، بزهکاران و بزه دیدگان، مستلزم متنوع کردن پاسخ های حقوق کیفری است. بنابراین عدالت اقتضای می کند که حقوق کیفری با رویکردهای واقع بینانه، پاسخ های خود را برپایه این تحولات و ضرورتها و متناسب با آنها، تغییر دهد و انتخاب کند. پاسخ به جرایم اقتصادی یکی از چالش برانگیزترین موضوعات مربوط به این جرایم است به گونه ای که جرایم اقتصادی هیچگاه با کیفرهایی که قانونگذار برای آن پیش بینی کرده، تناسب واقعی نداشته است (مهدوی پور، ۱۳۹۰، ص ۱۹۶). توسل به مجازات در جرائم اقتصادی منتهی به کسب نتایج مورد انتظار نمی شود. قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ در همین راستا با وجود به کار بردن کلمه «مبارزه» در عنوان قانون و به نوعی دشمن و غیرخودی پنداشتن مرتکبان آن، بعد از ذکر تعاریف، مصادیق و تشکیلات، به جای پرداختن به جرایم، واکنش ها و تدابیر قهرآمیز، همانند کنوانسیون سازمان ملل برای مبارزه با فساد، در فصل مستقل یازده ماده ای به پیشگیری از قاچاق پرداخته و به نوعی با صدای رسا، این پیام را منتقل کرده که تنها سرمایه گذاری برابر در حوزه پیشگیری و مجازات می تواند موج نگران کننده جرایم اقتصادی را در دراز مدت مهار کند (ابراهیمی و صادق نژاد نائینی، ۱۳۹۲، ص ۱۶۳). قانونگذار در عین حال که موضوع پیشگیری را در مقابله با قاچاق کالا، مقدم و مهم دانسته، در واکنش کیفری به ویژه در قبال قاچاق کالاهای سلامت با اتخاذ رویکرد سختگیرانه در پاسخگذاری، افتراقی شدن سیاست کیفری در این خصوص را نیز به

منصه ظهور رسانیده است (ماده ۷۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز). در ادامه مصادیق سیاست کیفری سختگیرانه که بیشتر برای حمایت کیفری تشدید ۱ از بزهدیدگان قاچاق کالای سلامت، اتخاذ شده است را مطرح می‌کنیم:

۱- کیفرگذاری افتراقی در تعیین نوع مجازات قانونی برای مرتکبان: کالاهای سلامت محور جزء کالاهای مجاز مشروط است، قانونگذار مجازات مرتکبان قاچاق این نوع کالا را براساس بند «ب» ماده ۱۸ قانون، علاوه بر ضبط کالا، جریمه نقدی معادل یک تا سه برابر ارزش کالا تعیین کرده است؛ در عین حال به صراحت ماده ۲۷، قاچاق کالای موضوع این ماده، مشمول مجازات قاچاق کالای ممنوع مندرج ماده ۲۲ قانون است. با این وجود قانونگذار در کیفرگذاری این نوع از کالاهای، نگاه افتراقی خود را حفظ کرده به طوریکه باتوجه به ارزش کالا و قابلیت یا عدم قابلیت مصرف آن نیز نوع مجازات تعیینی متفاوت است (عینی، ۱۳۹۷، ص ۵۳).

۲- تعیین مجازات قاچاق کالای ممنوع برای ساخت بدون مجوز کالاهای سلامت در داخل کشور (تبصره ۱ ماده ۲۷ و ماده ۲۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز).

۳- تعیین مجازات های شدید از جمله جریمه نقدی، حبس و شلاق برای قاچاق کالاهای سلامت به صورت سازمان یافته یا حرفه ای (مواد ۲۸ و ۲۹ و ۳۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز).

۴- تعیین مجازات های مقرر در قانون مجازات اخلاطگران در نظام اقتصادی مصوب ۱۳۶۹/۹/۱۹ (که با احراز شرایطی اعدام است) برای اشخاصی که به قصد مقابله با نظام مرتکب قاچاق کالای سلامت محور شوند (ماده ۳۰ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز) در این خصوص فرق نمی‌کند که ارتکاب قاچاق به صورت انفرادی یا سازمان یافته انجام پذیرد (اصلاطنی اسلمرز، ترانه، سبحانی، ۱۳۹۴، ص ۷۰).

۵- تعیین مجازات محارب یا مفسد فی الارض برای مرتکب قاچاق کالای سلامت در مواردی که مرتکب با علم و عمد، عواید و سود حاصل از قاچاق کالا را به نحو مستقیم یا غیرمستقیم برای تأمین مالی تروریسم و تقویت گروه های معاند و اقدام علیه امنیت ملی کشور هزینه کند (ماده ۳۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز).

۶- تشدید مجازات مرتکبان با توجه به سمت و رابطه استخدامی آنها: بر این اساس مأموران دستگاه های کاشف یا وصول درآمدهای دولت که خود مرتکب قاچاق شوند و یا از تعقیب مرتکبان قاچاق خودداری و یا برخلاف قوانین و مقررات عمل کنند علاوه بر مجازات های قاچاق کالا حسب مورد، به مجازات مختلس نیز محکوم می شوند (ماده ۳۵ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز و تبصره ۱ و ۲ آن).

۸- ممنوعیت تخفیف و تعلیق مجازات جزای نقدی مرتکبان قاچاق کالای سلامت: یکی از تدابیر قانونگذار در مقابله با جرایم اقتصادی، ممنوعیت استفاده از معاذیر قضایی تخفیف و یا تعلیق مجازات مرتکبان است. این موضوع در راستای سیاست کیفری قطعیت اجرای مجازات برای اثرگذاری بر مرتکبان اتخاذ می شود. رأی وحدت رویه شماره ۵۸۷ تاریخ ۱۳۷۲/۱۰/۱۴ هیئت عمومی دیوان عالی کشور و ماده ۹ دستورالعمل نحوه رسیدگی به پرونده های قاچاق کالا و ارز موضوع تبصره ۱ ماده ۴ قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب رئیس قوه قضاییه، نشانگر ممنوعیت تخفیف و تعلیق در قوانین قبلی است. این رویه به صراحت در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مورد تأکید قانونگذار قرار گرفت (پژویان، ۱۳۹۵، ص ۴۵). به موجب ماده ۷۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز جزای نقدی مقرر در این قانون از سوی مرجع رسیدگی کننده قابل تعلیق و تخفیف نیست و مجازاتهای حبس و شلاق در جرایم قاچاق کالاهای ممنوعه، حرفه ای و سازمان یافته موضوع این قانون بنابراین فقط مجازات حبس که مجازات اصلی برای مرتکبان قاچاق کالاهای ممنوع، حرفه ای و سازمان یافته است، قابلیت تعلیق را دارد ولی مجازات جزای نقدی به طور کلی قابل تعلیق و یا تخفیف نیست (ابراهیمی و صادق نژاد نائینی، ۱۳۹۲، ص ۱۶۴).

۹ - امکان اعمال مجازات تکمیلی خاص برای مرتکبان: هرچند در ماده ۶۳ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز اعمال مجازات تکمیلی به قانون مجازات اسلامی ارجاع شده است ولی به موجب ماده ۶۹ به مرجع رسیدگی کننده اختیار داده است تا با توجه به شرایط، نحوه، دفعات ارتکاب جرم و شخصیت مرتکب علاوه بر مجازات های اصلی مقرر در قانون، مرتکب را به عنوان تکمیل مجازات، به یک یا چند مورد از محرومیت های مندرج در این ماده که مرتبط با فعالیت های بازرگانی و تجاری است، محکوم کند (اصلائی اسلمرز، ترانه، سبحانی، ۱۳۹۴، ص ۷۲).

بند دوم: جلوه های شکلی افتراقی شدن

با توجه به پیچیدگی جرایم اقتصادی و اینکه افراد بزهکار برای پیشبرد اهداف مجرمانه خود از فن آوری پیشرفته استفاده می کنند، غالباً شیوه های سنتی گردآوری دلایل و مدارک جرم به نتایج قانع کننده ای منتهی نمی شود. بنابراین، پیش بینی روش های جدیدتری لازم است (مهدوی پور، ۱۳۹۵، ص ۵۳۸). در این راستا رویکرد قانونگذار در خصوص مراحل کشف، تعقیب، رسیدگی و اجرای احکام پرونده های قاچاق و از جمله قاچاق کالای سلامت نیز متفاوت از سایر جرایم است. اولین جلوه افتراقی سازی سیاست کیفری در دادرسی پرونده های قاچاق کالا و ارز، ماده ۵۱ این قانون است. بر اساس این ماده «در کلیه مواردی که شرایط و ضوابط دادرسی در این قانون پیش بینی نشده است، مطابق قانون آیین دادرسی رفتار می شود». بنابراین تا جایی که آیین دادرسی در این قانون بیان شده باشد، مجوزی برای مراجعه به قانون آیین دادرسی کیفری، وجود ندارد و به طور طبیعی در کلیه مواردی که حکم خاصی برای شرایط و ضوابط دادرسی پرونده های قاچاق وجود داشته باشد، هر کدام به تنهایی جلوه ای از افتراقی شدن سیاست کیفری در این خصوص است.

الف) توسعه کاشفان کالای قاچاق سلامت محور و اختیارات آنها:

طبق قانون آیین دادرسی کیفری، کشف جرم و حفظ آثار و علائم و جمع آوری ادله وقوع جرم، شناسایی و جلوگیری از فرار و مخفی شدن متهم، از وظایف ضابطان دادگستری است

(ماده ۲۸ قانون آیین دادرسی کیفری) ولی علاوه بر ضابطان، براساس بند «الف» ماده ۳۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی با توجه به وظایف ذاتی خود، درخصوص کالاهای قاچاق سلامت، کاشف محسوب می شود. وزارت بهداشت طبق بند «الف» ماده ۱۰ قانون مکلف به ایجاد ساختار سازمانی مناسب و تخصصی برای پیگیری و هماهنگی تمام امور مربوط به مبارزه با قاچاق از جمله کشف کالاهای قاچاق مرتبط شده است (رومینا، ۱۳۹۳، ص ۶۲). مراجع کاشف که به ضابطين و غیرضابط تقسیم می شوند وظایف و اختیاراتی را دارا است که برای اعمال آنها نیازی به دستور مقام قضایی یا تعزیراتی ندارند. وظایف و اختیارات عام کاشفیان اعم از ضابط و کاشف غیرضابط عبارت است از: بازرسی، کشف و توقیف کالا، اعلام جرم یا تخلف به مراجع رسیدگی کننده. تحویل بلافاصله کالاهای کشف شده به سازمان جمع آوری و فروش اموال تملیکی (ماده ۵۳ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز). این در حالی است که کالاهای غیرقاچاق طبق قانون در محل مناسبی که از طرف دادگستری برای این منظور تعیین می شود، نگهداری می شود (ماده ۱۴۷، قانون آیین دادرسی کیفری) تکلیف به ارزش گذاری اولیه کالاهای مکشوفه (ماده ۲۱، ۵۳ و ۶۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز) (پژویان، ۱۳۹۵، ص ۴۶). اختیار تشخیص احراز قاچاق بودن کالا و عدم آن در مرحله کشف، و تصمیم به ضبط یا استرداد آن بدون نیاز به حکم مرجع رسیدگی کننده درخصوص کالاهای سلامت موضوع بند ب ماده ۲۷ که قابل مصرف انسانی تشخیص داده شود (اعطای جایگاه قاضی به کاشف) (ماده ۲۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز) و اعلام احتمال سازمان یافته بودن جرم ارتكابی، تعلق کالا یا عواید و سود حاصل از آن به شخص یا اشخاصی غیراز متهم و اعلام سابقه دار بودن متهم قاچاق (ماده ۳۸). از طرفی اختیارات و تکالیف ویژه ای را نیز برای ضابطان مقرر داشته که عبارتند از: توقیف اموال مکشوفه و وسایل حمل و نقل و پلمپ محل نگهداری کالاهای قاچاق (ماده ۴۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز) تکلیف به شناسایی شبکه های اصلی قاچاق، گروههای سازمان یافته و دارایی آنها و تشکیل پرونده برای آنها با هماهنگی مرجع ذیصلاح قضایی (ماده ۳۹ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز) تکلیف به شناسایی و توقیف اموال قاچاقچیان متواری (ماده ۴۳ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز).

بند سوم: جلوه های افتراقی شدن رسیدگی به پرونده های قاچاق کالای سلامت محور

جرم قاچاق در قوانین و مقررات ایران سابقه‌ای دیرینه دارد. در ادوار آغازین قانونگذاری در ایران، جرم قاچاق در معنایی گسترده به کار رفته بود و تمامی اعمال ارتكابی که منجر به نقض مقررات اقتصادی و انحصارات دولتی می‌گردید را شامل می‌شد. در ادوار بعدی قانونگذاری، معنای قاچاق، به ورود و خروج غیرقانونی کالا از مرز محدود شد، ولی ارائه نشدن تعریف دقیق از آن، باعث شد در تلقی از این جرم بین قوانین موضوعه، حقوقدانان و رویه‌ی قضایی آشفتگی دیده شود و شکاف عمیقی را بین مقنن و رویه‌ی قضایی حاکم، در برداشت از این جرم و دامنه‌ی شمول آن بوجود آورد. که این شکاف در رأی وحدت رویه‌ی شماره‌ی ۶۸۴ دیوان عالی کشور به اوج خود رسیده است. به نحوی که برداشت دیوان عالی کشور از محل کشف قاچاق با نظر مقنن در تبصره‌ی ۷ قوانین بودجه سال‌های ۸۵ و ۸۶ و قانون مجازات مرتکبین قاچاق (مصوب ۱۳۱۲) و قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز (مصوب ۱۳۹۲) کاملاً مغایر است (عینی، ۱۳۹۷، ص ۵۴). برای ارائه تعریف صحیح از قاچاق می‌بایست اول دامنه جرم‌انگاری قاچاق را در ارتباط با سایر قوانین و مقررات معلوم و طی آن هدف مقنن از جرم‌انگاری بیان شود؛ آیا هدف حمایت از حقوق دولت است یا رعایت نظارت‌های قانونی یا هر دو؟ و دوم مشخص شود که آیا محل کشف کالای قاچاق بر حسب اینکه در مرز باشد یا مرکز می‌تواند در شمول عنوان قاچاق مؤثر باشد یا خیر؟ ارائه تعریف قاچاق، در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، دومین خصوصیت از خصوصیات و ویژگی‌های فوق را دارا بود. یعنی به ابهام سابق رویه‌ی قضایی در خصوص محل کشف کالای قاچاق پایان داد ولی هدف مقنن از جرم‌انگاری قاچاق بیان نشد و با ذکر عبارت «بر اساس این قانون و یا سایر قوانین قاچاق محسوب شود...» در ماده‌ی ۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، در حقیقت با برقراری رابطه دور بین تعریف و مصداق، ملاکی از جرم قاچاق و هدف جرم‌انگاری آن ارائه نکرد. برای حل مسأله‌ی تعریف جرم قاچاق، نخست می‌بایست به این موضوع پردازیم که مقنن ایرانی برای جرم‌انگاری قاچاق چه معیاری مدنظر داشته و پس از آن شرایط تحقق

جرم قاچاق را احصاء نماییم. آن طور که برخی فلاسفه حقوق کیفری پیشنهاد می‌دهند، اولین لازمه‌ی جرم انگاری یک عمل، آن است که رفتار بر اساس یک سری اصول نظری راجع به جرم انگاری در حیظه‌ی صلاحیت قضایی جامعه و یا اقتدار دولتی قرار گیرد. به عبارت دیگر، باید ثابت شود که بر اساس یک سری اصول و مبانی نظری، مداخله‌ی دولت در حوزه حقوق و آزادی‌های فردی شهروندان از طریق ممنوعیت و یا ایجاد محدودیت کیفری مجاز است (حبیب زاده و زینالی، ۱۳۸۴، ص ۴). معیار اصلی جرم انگاری قاچاق اصل صدمه ۱ است. هر دولتی برای جرم انگاری عملی که باعث ورود صدمه یا ایجاد خطر غیر قابل پذیرش به دیگران می‌شود توجیحات فراوانی دارد. جان استوارت میل تعبیری از اصل صدمه دارد که طبق آن تنها هدفی که قدرت سیاسی جامعه حق دارد به طور کامل به هر عضوی از جامعه مدنی اعمال قدرت کند، جلوگیری از ورود صدمه به دیگران است. تکیه اصلی اصل «صدمه» - به عنوان یک اصل منفی و یا محدود کننده - محدود کردن حقوق کیفری از مجازات اعمالی است که به عنوان عمل غیر اخلاقی یا غیر قابل پذیرش است که صدمه ای برای دیگران ندارد.^۲ برای استفاده از مفهوم اصل صدمه در جرم انگاری قاچاق، می‌توان به تعریف فین برگ^۳ از صدمه اشاره کرد. بنابر تعریف وی، «صدمه»، ممانعت از منافع به وسیله‌ی فعل یا ترک فعل اشتباه از ناحیه‌ی دیگران است. این تعریف وابسته به این مفهوم است که هر فردی سهم مشروعی از منافع دارد (Ashworth, 2006, P30). در جرم انگاری قاچاق، می‌توان ورود صدمه را هم به جامعه و هم به دولت مشاهده کرد؛ نخست: عدم پرداخت حقوق قانونی دولت است که این امر منجر به کاهش درآمدهای عمومی دولت می‌شود و دولت را در تأمین هزینه‌های عمومی در تنگنا قرار می‌دهد. دوم: به دلیل ورود بی‌رویه‌ی کالاهای خارجی، امکان رقابت برای کالاهای تولید داخل سلب شده که این امر باعث تعطیلی صنایع داخلی و بیکار شدن بخشی از نیروی کار خواهد شد. سوم:

1 - Harm Principle

۲- این دیدگاه ممکن است در تمام نظام‌های حقوق کیفری قابل پذیرش نباشد.

3- J. Feinberg

ورود کالاهای قاچاق به کشور بدون اعمال نظارت های قانونی است. بنابراین بسیاری از کالاهایی که وارد کشور می شوند از نظر بهداشتی، سلامت و ایمنی فاقد کیفیت لازم بوده که این موضوع باعث ورود صدمات غیرقابل جبرانی به جامعه می شود (صفری و اجتهادی، ۱۳۹۶، ص ۱۴). بنابراین می توان گفت که ایراد صدمه از ناحیه جرم قاچاق غیر قابل اغماض است. با توجه به این موضوع لازمی وقوع جرم قاچاق تحقق موارد زیر است:

۱- تحقق ورود و صدور کالا از کشور؛

۲- عدم انجام تشریفات قانونی یا تقلب در انجام تشریفات مربوط به ورود و خروج کالا؛

۳- عدم پرداخت حقوق و عوارض قانونی؛

۴- فرار از نظارت های قانونی.

بخش نهم: جلوه های افتراقی شدن دادرسی به پرونده های قاچاق کالا

سلامت محور

سیاست کیفری افتراقی در این خصوص شامل قرارهای تأمین کیفری، ادله اثبات جرم و تخلف، لزوم تسریع در رسیدگی، اعطای اختیارات خاص به مراجع اداری، اختصاص شعب خاص و ویژه، قطعی بودن آراء و مواردی از این قبیل است که در ادامه به توضیح مختصر آنها می پردازیم:

۱- متعدد شدن مراجع ذی صلاح برای رسیدگی؛ قانونگذاران کیفری به دلیل پیچیده شدن جوامع و فنی و تخصصی شدن رفتارهای مجرمانه بیشتر به دنبال آن هستند که نهادهای اداری و اجرایی را واجد اختیارات نسبتاً گسترده در قلمرو کیفری کنند. تأکید بر جرم زدایی (و قضازدایی و تمایل قانونگذاران بر تخلف انگاری به جای جرم انگاری) و به طور کلی آموزه های القاء گرایانه، زمینه را برای اداری شدن بسیاری از موضوعات کیفری فراهم کرده است (پاک نیت، ۱۳۹۳، ص ۳). در این راستا هر چند برابر اصول متعدد قانون اساسی از جمله اصل ۱۵۶؛ مرجع رسمی رسیدگی به شکایات و تظلمات دادگستری است، باین وجود، قانونگذار برای رسیدگی به جرایم و تخلفات اقتصادی علاوه بر مراجع قضایی دادگستری، برخی مراجع

دیگر که اداری و حداکثر شعبه قضایی محسوب می‌شوند را واجد صلاحیت دانسته است. درخصوص رسیدگی به جرایم و تخلفات قاچاق کالای سلامت محور نیز، سیاست کیفری افتراقی در قبال قاچاق کالای سلامت محور مراجع متعددی ذیصلاح شناخته شدند ولی موضوع قابل توجه این است که در قانون مبارزه با قاچاق، عمده صلاحیت رسیدگی به پرونده های متشکله به مراجع غیرقضایی واگذار شده به طوریکه برخی معتقداند که در این خصوص جعل اصل صورت گرفته است (اعظمی چهاربرج، ۱۳۹۳، ص ۴۳) زیرا قانونگذار عمده مصادیق را تخلف محسوب کرده و موارد جرم انگاری شده است بسیار محدود است. این موضوع از عبارت قسمت دوم ماده ۴۴ قانون قابل استنباط است سایر پرونده های قاچاق تخلف محسوب و رسیدگی به آنها در صلاحیت سازمان تعزیرات حکومتی است (قلی زاده و دیگران، ۱۳۹۳، ص ۱۱۰). باتوجه به اینکه صلاحیت های مرجع قضایی و سازمان تعزیرات به مناسبت در مباحث قبلی ذکر شد از تکرار خودداری می‌کنیم و فقط شرایط صلاحیت مراجع کاشف موضوع ماده ۳۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز اعم از ضابط و غیر آن که با احراز شرایطی اختیار و تکلیف، سلامت به نفع دولت را دارند بیان می‌شود. این شرایط عبارتند از: الف- کالا از انواع کالاهای موضوع بند ب ماده ۲۷ باشد. ب- طبق نظریه وزارت بهداشت، قابل مصرف انسانی تشخیص داده شود. پ- ارزش آن حداکثر تا ده میلیون ریال باشد. ت- متهم برای مرتبه اول و یا حداکثر دوم مرتکب قاچاق از این نوع شده باشد (تبصره ۲ ماده ۲۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز) (صفاری و اجتهادی، ۱۳۹۶ ص ۱۵).

۲- محدودیت در ارائه اسناد مثبتة ابرازی: اسناد مثبتة ای که افراد برای رفع ظن قاچاق میتوانند ارائه بدهند واجد سه محدودیت است، محدودیت در ارائه نوع سند، محدودیت در زمان ارائه آن و محدودیت در مرجع ذیصلاح برای بررسی اسناد. از حیث نوع سند لازم است اصل آن ارائه شود و از طرفی باید ویژگی کالا از هر حیث از جمله نشان تجاری، کشور سازنده و تاریخ ساخت، وزن و...، با سند گمرکی ارایه شده تطبیق کند. بنابراین اصولاً تصویر سند حتی تصویر برابر با اصل شده آن قابلیت پذیرش به عنوان سند مثبتة را ندارد. مهلت تقدیم اصول این اسناد به مرجع رسیدگی کننده نیز ده روز از تاریخ طرح پرونده در مرجع رسیدگی

کننده است و نهایت اینکه با تشخیص مرجع رسیدگی کننده این مهلت حداکثر یکبار به مدت ده روز دیگر قابل تمدید است. به اسنادی که خارج از این مهلت ارائه شود و یا اصل سند نباشد و همچنین در مواردی که مشخصات ذکر شده در این اسناد با مشخصات کالا از هر حیث تطبیق کند و فاصله بین تاریخ صدور سند و تاریخ کشف کالا با توجه به نوع کالا ونحوه مصرف آن متناسب نباشد؛ ترتیب اثر داده نمی شود(بند ۱ ماده ۱ و ماده ۵۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز و ماده ۱۱۷ قانون امور گمرکی) (اعظمی چهاربرج، ۱۳۹۳، ص ۴۴).

۳- لزوم استعلام قابلیت مصرف انسانی کالای سلامت: طبق بند «ب» ماده ۲۷ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مرجع رسیدگی کننده مکلف است نسبت به استعلام قابلیت مصرف انسانی کالاهای سلامت موضوع این بند فقط از وزارت بهداشت اقدام کند. این مرجع نیز موظف است ظرف ده روز پاسخ دهد. نوع مجازات با توجه به پاسخ متفاوت است.

۴- تکالیف مرتبط با اصل لزوم سرعت در رسیدگی: این موارد که از مصادیق سیاست کیفری افتراقی در رسیدگی به پرونده های قاچاق است عبارتند از: تکلیف قوه قضاییه و سازمان تعزیرات به اختصاص شعبه ویژه (بند الف و ب ماده ۱۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز). تعیین مهلت یک ماهه برای صدور رأی نهایی (ماده ۴۵ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز). تعیین مهلت یک ماهه برای صدور رأی غیابی در پرونده های بی صاحب و صاحب متواری (ماده ۴۳ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز). لزوم اعلام کتبی علت اخیر در صدور رأی (ماده ۴۵ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز). استثناء صریح پرونده های قاچاق از اعمال تکلیف موضوع ماده ۲۸ قانون آیین دادرسی مدنی (تبصره ماده ۴۴ قانون مبارزه با قاچاق سیاست کیفری افتراقی در قبال قاچاق کالا و ارز). تکلیف شعب تعزیرات حکومتی به پذیرش قرار عدم صلاحیت صادره از مراجع قضایی (تبصره ماده ۴۴ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز) و عدول از صلاحیت ذاتی زیر ماده ۴۴ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز). نبود امکان پذیرش اعتراض و رسیدگی به پرونده های تعزیرات در مراجع قضایی و دیوان عدالت اداری (تبصره ۲ ماده ۵۰ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز). قطعیت آرای شعب بدوی تعزیرات تا سقف بیست میلیون

ریال (ماده ۵۰ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز). اعطای اختیار مراجع قضایی به شعب ویژه تعزیرات حکومتی (ماده ۴۶ قانون م بارزه با قاچاق کالا و ارز). تکلیف مرجع رسیدگی کننده به صدور دستور شناسایی و توقیف اموال متعلق به متهم در حدود جزای نقدی (ماده ۴۸ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز) (صفاری و اجتهادی، ۱۳۹۶، ص ۱۶).

بخش دهم: جلوه های افتراقی شدن اجرای احکام پرونده های قاچاق کالای سلامت محور

لزوم تشکیل کارگروه نظارتی به منظور تسریع در اجرای احکام پرونده های قاچاق کالا (بند «ج» ماده ۱۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز). امکان وصول جریمه نقدی از محل فروش وثیقه های تودיעی یا اموال شناسایی شده محکومان (ماده ۶۰). تکلیف مرجع رسیدگی کننده به توقیف خودرو حامل کالا و پلمپ محل نگهداری که مشمول ضبط نیست، به منظور پیش بینی وصول جزای نقدی از محل فروش آنها (تبصره ۱ ماده ۲۰ و ۵ ماده ۲۲). لزوم تبدیل جزای نقدی موضوع پرونده های تعزیرات حکومتی به حبس توسط مرجع قضایی تبصره ۱ ماده ۶۰). امکان تبدیل جریمه نقدی به حبس تا ۱۵ سال (قسمت اخیر ماده ۶۰ امکان وصول جزای نقدی مازاد بر حبس تبدیلی حتی پس از اتمام حبس (تبصره ۲ ماده ۶۰). لزوم ثبت اطلاعات محکومان تعزیرات و مراجع قضایی توسط واحدهای اجرای احکام در پایگاه اطلاعات محکومان قاچاق (ماده ۷۳ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز) و اعمال محدودیت در فروش کالاهای قاچاق ضبط قطعی شده (ماده ۵۳ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز) از جمله جلوه های افتراقی شدن اجرای احکام پرونده های قاچاق کالا اجرای احکام پرونده های قاچاق کالا است (اصلائی اسلمرز، ترانه، سبحانی، ۱۳۹۴، ص ۶۹).

نتیجه گیری و پیشنهادات

قاچاق دارو پدیده ای نوظهور، سودآور، سازمان یافته و فرامرزی است که چون زمینه ورود داروهای جعلی و تقلبی، تاریخ گذشته یا نزدیک به تاریخ پایان اعتبار و غیراستاندارد را فراهم می کند، علاوه بر پیامدهای زیانبار اقتصادی آن، بهداشت عمومی و سلامت شهروندان را

تهدید می‌کند. پدیده قاچاق داروی تقلبی همه کشورها اعم از توسعه یافته یا در حال توسعه را به میزان متفاوت فرا گرفته و به قلمرو تجارت مشروع نیز سرایت کرده است، همچنین استفاده از فضای مجازی و اینترنت، عرضه آن را آسانتر و میزان زیان آن را افزایش داده است. ضررهای ناشی از ورود و عرضه کالاهای قاچاق و اثرات سوء و مخرب آن بر اقتصاد و سلامت جامعه بر هیچ کس پوشیده نیست. بحث و بررسی پیرامون آسیب‌های ناشی از قاچاق کالا، زمانی اهمیت مضاعف پیدا می‌کند که مسئله مهم سلامت و امنیت غذایی مصرف‌کنندگان با مخاطره مواجه شود. توجه ویژه به ارزش‌هایی مانند حقوق اقتصادی مصرف‌کنندگان و فعالان حرفه‌ای، امنیت اقتصادی، حق بر تأمین امنیت شغلی، سرمایه‌گذاری و تجارت قانونی که قاچاق کالا آنها را مورد لطمه جدی قرار می‌دهد، موجب شد تا قانونگذار، جرم قاچاق کالا را از مصادیق جرائم اقتصادی محسوب و مقررات ویژه‌ای برای مقابله با آن وضع کند ولی موضوعات مهمتری مثل حق بر تأمین امنیت و سلامت مواد غذایی، بهداشتی و دارویی مصرف‌کنندگان و اثرات بسیار نامطلوب و ضررهای جسمی و جانی مترتب بر مصرف این نوع کالاها که به صورت قاچاق وارد می‌شوند، ضرورت اتخاذ سیاست کیفری افتراقی در قبال قاچاق کالاهای سلامت محور را نمایان می‌کند. در ایران اولین قانون صالح «قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و آشامیدنی» مصوب سال ۱۳۳۴ با اصلاحات و الحاقات بعدی است. در قانون مزبور، اشاره صریحی به جرم قاچاق دارو نشده بود تا اینکه ماده ۲۷ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ وضع شد و با پیش‌بینی دارو به عنوان یک کالا، قاچاق آن را به طور کلی جرم اقتصادی معرفی کرد، بدون آنکه قاچاق داروی تقلبی آشکارا و به گونه مستقل جرم‌انگاری شود. در نظم کنونی، قاچاق داروی سالم وفق ماده ۲۷ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز و قاچاق داروی تقلبی منطبق بر مواد ۲۷ قانون مزبور و ماده ۱۸ قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و آشامیدنی با رعایت ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی قابل بررسی است. با وجود این، رویکرد امنیتی قانونگذار موجب شده است تا در مواردی مانند تقویت تروریسم و گروه‌های معاند با نظام یا اخلاص گسترده در نظام اقتصادی، جرم قاچاق کالا و از جمله قاچاق دارو، رفتاری مضر به

امنیت ملی تلقی شود که با پاسخ های سرکوبگرانه شدید مانند سلب حیات مواجه می شود. همچنین در مقررات ایران مفهوم داروی تقلبی و فاسد مبهم بوده و به روشنی تعریف نشده است. در برخی اسناد بین المللی و منطقه ای یک فرآورده پزشکی مانند دارو زمانی تقلبی معرفی می شود که نمایش یا توصیف نادرستی در مورد خصوصیات یا منبع آن وجود دارد. سازمان بهداشت جهانی اخیرا از اصطلاح «فرآورده های پزشکی غیراستاندارد»، «بدلی»، «با برچسب نادرست»، «جعلی و تقلبی» با عنوان اختصاری SSFFC بهره می گیرد که می تواند مورد توجه مقامات تقنینی ایران نیز قرار بگیرد. این موضوع برای اولین بار در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مورد توجه قانونگذار قرار گرفته و برخلاف گذشته که مقررات کیفری یکسانی برای برخورد با قاچاق کالا از هر نوع وجود داشته، درخصوص مقابله با جرایم و تخلفات قاچاق کالای سلامت محور با اتخاذ سیاست کیفری افتراقی با رویکرد سختگیرانه در مقام بزه انگاری و پاسخ گذاری، مقررات شکلی و ماهوی متفاوتی را وضع و تصویب کرد. ولی با وجود گذشت بیش از سه سال از زمان تصویب این قانون و افزایش حجم کشف کالاهای سلامت محور قاچاق و تشکیل هزاران پرونده با این موضوع و تعیین مجازات های سنگین نقدی و حتی حبس، با توجه به حاشیه سود بالای قاچاق این محصولات، ملاحظه می شود طبق آمار ارایه شده توسط مسئولان امر همچنان سهم کالاهای قاچاق سلامت محور در بازار تا حدود ۹۰ درصد در برخی اقلام ذکر شده است، این در حالی است که به اذعان مسئولان مربوط کمتر از ده درصد این کالاها کشف می شود. با این توصیف لازم است به جای توسل به مجازات های سنگین که در جرایم اقتصادی منتهی به کسب نتایج مورد انتظار نمی شود، با اصلاح سیاست های کلان اقتصادی (که به مزیت سازی برای قاچاق کالا می انجامد)، تسهیل واردات از مجاری رسمی، حذف موانع تعرفه ای، حذف انحصارها، فراهم آوردن محیط رقابتی با تولید کالاهای با کیفیت برای افزایش رقابت پذیری در اقتصاد ملی، تقویت سرمایه گذاری در بخش های تولیدی، فرهنگ سازی با هدف کاهش تقاضا برای مصرف کالاهای خارجی و ترجیح مصرف کالای تولید داخل، نظارت بیشتر بر ورود کالاهای سلامت محور به مناطق آزاد و خروج این کالاها از این مناطق به سمت سرزمین اصلی، حذف

کالا‌های سلامت از فهرست کالا‌های مجاز برای ورود توسط ملوانان و وسایرذی نفعان دارای سهمیه‌های مربوط به تسهیلات مرزی و الزام به ورود کلیه کالا‌های سلامت از مسیر گمرک با اخذ مجوزهای بهداشتی و استاندارد، توجه به وضعیت معیشتی مرزنشینان و افزایش ریسک و خطر پذیری ارتکاب قاچاق کالای سلامت از طریق مبارزه قاطع، پیگیر و فراگیر برای کاهش حاشیه سود قاچاق، توجه به وضعیت معیشتی مرزنشینان و در عین حال راهبرد پیشگیری به ویژه پیشگیری وضعی فن آورانه که فصل دوم قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز به آن اختصاص یافته است، مورد توجه جدی مسئولان مبارزه با قاچاق کالا قرار گیرد.

راهکارها

در حقوق کیفری ایران، مفهوم داروی تقلبی و فاسد مبهم بوده و به روشنی تعریف نشده است. مقامات تقنینی ایران می‌توانند هماهنگ با عناوین پیشنهادی سازمان بهداشت جهانی، با پیش بینی دو اصطلاح داروهای «تقلبی» و «غیرمجاز»، گونه‌های مختلفی همانند داروهای تقلبی، غیراستاندارد، با برجسب نادرست، تاریخ گذشته یا نزدیک به تاریخ پایان اعتبار و... را شامل آن کند. اکنون و با اهتمام کشورهای که در مقابل قاچاق و تجارت داروهای تقلبی آسیب پذیری بیشتری دارند، تدوین یک سند بین المللی متضمن راهبردهای مبارزه عادلانه و مؤثر با قاچاق و تجارت داروهای تقلبی یک ضرورت است و برای تحقق این امر تنظیم یک پروتکل الحاقی به کنوانسیون ضد جرم سازمان یافته فرامرزی، همانند آنچه در مورد قاچاق انسان وجود دارد، با عنوان کنوانسیون ضد قاچاق دارو، اقدام مناسبی است که می‌تواند مورد توجه مقامات تقنینی ایران و پیگیری شایسته مجریان قوانین در سازمان ملل متحد قرار گیرد. این پروتکل می‌تواند از کنوانسیون شورای اروپا در مورد محصولات پزشکی تقلبی، بهره‌گیرد. رفتارهای مجرمانه مرتبط با قاچاق دارو، جرایم ضد سلامت با ابعاد اقتصادی زیانبارند ولی در جرم انگاری قاچاق دارو در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، بهداشت و سلامت شهروندان نقش اصلی را ایفاء نکرده است و لازم است در تعقیب یک سیاست جنایی سنجیده و آگاهانه بین دو مقوله قاچاق کالا و قاچاق کالا‌های سلامت محور همانند دارو تفکیک شود

به گونه ای که در جرم انگاری رفتارهای زیانبار مرتبط به قاچاق دارو، کانون اصلی توجه بر روی سلامت شهروندان و پیشگیری از ورود و عرضه داروی تقلبی و غیرمجاز قرار گیرد و قاچاق داروی تقلبی مستقل از قاچاق دارو جرم انگاری شده و در دسته جرایم ضد بهداشت عمومی و سلامت شهروندان یا به طور کلی جرایم علیه سلامت، جای گیرد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و ماخذ

- ۱- خلیل پور چالکیاسری، سیدعباس، تحلیل کیفری قاچاق داروهای تاریخ مصرف گذشته و تقلبی در ایران، نشر قانون یار، تهران، ۱۳۹۸.
- ۲- اعظمی چهاربرج، حسین، حبس، تعزیرات درس قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، انتشارات سمت تهران، ۱۳۹۳.
- ۳- صالح ولیدی، محمد صالح، حقوق کیفری اقتصادی، چاپ اول، نشر بنیاد حقوقی میزان، تهران، ۱۳۸۶.
- ۴- پاک نیت، مصطفی، مبانی و آثار افتراقی شدن دادرسی کیفری، رساله دکتری حقوق کیفری و جرم شناسی دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۳.
- ۵- پایگاه خبری تحلیلی پویش، «هر پنج ثانیه یک نفر در کشور داروی تقلبی مصرف می کند»، کد خبر ۴۲۴۶۰، تاریخ انتشار ۱۳۹۴/۵/۲۵.
- ۶- سیف، الله مراد، قاچاق کالا در ایران، انتشارات مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، تهران، ۱۳۸۷.
- ۷- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، ۵۰ جلدی، جلد ۳۸، چاپ سیروس، تهران، ۱۳۳۹.
- ۸- زراعت، عباس، قانون مجازات اسلامی در نظم حقوقی کنونی، انتشارات میزان، تهران، ۱۳۹۱.
- ۹- ساکی، محمدرضا، حقوق کیفری اقتصادی، چاپ دوم، انتشارات جنگل، تهران، ۱۳۹۰.
- ۱۰- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، چاپ هشتم، انتشارات کتابخانه گنج دانش، تهران، ۱۳۹۲.
- ۱۱- شهیدی، محمد حسن و ناصر، فرشاد گهر، روش تحقیق و مأخذ شناسی در علوم اجتماعی، چاپ اول، انتشارات دانشکده امور اقتصادی، تهران، ۱۳۷۵.
- ۱۲- خلیل پور چالکیاسری، سیدعباس، مبارزه با قاچاقچیان دارو، نشر قانون یار، تهران، ۱۳۹۸.

- ۱۳- صانعی، پرویز، حقوق جزای عمومی، ۲جلدی، جلد اول، چاپ سوم، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ۱۳۵۶.
- ۱۴- علی آبادی، عبدالحسین، حقوق جنایی، ۵ جلدی، جلد اول، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۳.
- ۱۵- عمید، حسن، فرهنگ عمید، چاپ اول، مؤسسه انتشارات امیر کبیر، تهران، ۱۳۵۵.
- ۱۶- معین، محمد، فرهنگ فارسی، ۳ جلدی، جلد دوم، چاپ پنجم، مؤسسه انتشارات امیر کبیر، تهران، ۱۳۷۳.
- ۱۷- منصور، جهانگیر، مجموعه دیدگاههای قضائی (قضات دادگستری استان تهران)، انتشارات معاونت آموزشی قوه قضائیه، تهران، ۱۳۹۵.
- ۱۸- مهدوی پور، اعظم، سیاست کیفری افتراقی در قلمرو بزهکاری اقتصادی، نشر میزان، چاپ اول، تهران، ۱۳۹۰.
- ۱۹- مهدوی پور، اعظم، تعقیب و تحقیق جرم اقتصادی، روش ها و ویژگی ها، دایره المعارف علوم جنایی و مجموعه مقاله های تازه های جنایی، کتاب دوم، نشر میزان، چاپ اول، تهران، ۱۳۹۵.
- ۲۰- نجفی ابرنآبادی، علی حسین، درباره سیاست جنایی افتراقی، دیباچه ویراست چهارم درآمدی بر سیاست جنایی کریستین لازرژ، نشر میزان، تهران، ۱۳۹۵.
- ۲۱- نوربها، رضا، حقوق جزای عمومی، انتشارات میزان، تهران، ۱۳۹۴.
- ۲۲- ابراهیمی، شهرام و مجید، صادق نژاد نائینی، تحلیل جرم شناسی جرایم اقتصادی، پژوهش حقوق کیفری، سال دوم، شماره ۵، ۱۳۹۳.
- ۲۳- ابریشمی، حمید، مهرآرا، محسن، هبیتی، نازلی، بررسی واکنش متقارن اقتصاد زیر زمینی به تغییرات مالیات، مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۷۹، ۱۳۸۶.

۲۴- احمدی، عبدالله، قاچاق کالا یا تجارت جرم، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، سال دوم، شماره ۵، ۱۳۹۲.

۲۵- اصلانی اسلمرز، عابد، ترانه، کامران، سبحانی، پرویز بررسی عوامل و زمینه های موثر بر رشد گرایش به قاچاق کالا از منظر مرزنشینان؛ مطالعه موردی شهرستان بانه، نشریه دانش انتظامی کردستان، شماره ۲۲، دوره ششم، ۱۳۹۴.

۲۶- انصاری، اعظم، بررسی قاعده‌ی سوق المسلمین و میزان حجیت آن، ماهنامه‌ی کانون سردفتران، شماره‌ی ۶۷، ۱۳۸۵

۲۷- بیابانی، غلامحسین، «قاچاق کالا نبردی بی صدا علیه اقتصاد کشور»، نشریه کارآگاه، دوره دوم، سال دوم، شماره ۸، ۱۳۸۸.

۲۸- توکلی، کیاندرخت، نظام اداری و قاچاق کالا از علت شناسی تا راهکارهای پیشگیرانه، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، سال پنجم، شماره ۱۴، ۱۳۸۹.

۲۹- پژوهان، جمشید و مجید، مداح، بررسی اقتصادی قاچاق در ایران، پژوهشنامه اقتصادی، شماره ۵۳، ۱۳۹۵.

۳۰- پگی، چادوری و آلن، زبرمن، نگرشی بر تولید و تجارت کالاهای جعلی و تقلبی، مترجم حبیب الله فصیحی، فصلنامه اقتصاد پنهان، شماره ۱۳، ۱۳۹۱.

۳۱- سبزواری، میترا، عمده ترین عمل اقتصادی، ساسی اجتماعی، فرهنگی پدیده قاچاق، فصلنامه بررسی های حقوقی، شماره ۱، ۱۳۹۰.

۳۲- حبیب زاده، محمد جعفر و امیرحمزه، زینالی، درآمدی بر برخی محدودیت‌های عملی جرم انگاری، ضرورت ارزیابی منافع و مضار ایجاد یک جرم، مجله‌ی نامه مفید، شماره ۴۹، ۱۳۸۴

۳۳- خانی، مراد، کالا و ارز، ضرورت بازنگری مجدد، روزنامه بیان، به تاریخ ۱۳۷۹/۱۲/۱۴

- ۳۴- صفاری، علی و سید عبدالمجید، اجتهادی، سیاست کیفی افتراقی در قبال قاچاق کالا، سلامت محور، فصلنامه پژوهش های دانش انتظامی، سال نوزدهم، ۱۳۹۶.
- ۳۵- عرب مازاریزدی، علی، نقش موانع تجاری در پیدایش و گسترش قاچاق کالا، مجله اقتصادی معاونت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۹۲.
- ۳۶- عیسی آبادی، ابوالفضل و صفی الله، شاه قلعه، ژئوپولیتیک ایران و تاثیر آن بر قاچاق کالا، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۲۸، شماره ۲، ۱۳۹۴.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

